

- зацікавити у зміцненні традицій сім'ї;
- стимулювати творчу, інтелектуальну, фізичну та іншу діяльність старшокласників;
- залучити юнаків та дівчат юнацького віку до активної діяльності, спрямованої на розвиток сімейних традицій.

Дані уміння несуть у собі широкі педагогічні можливості і створюють умови для ефективного використання сімейних традицій у формуванні моральних цінностей старшокласників.

Вироблення у батьків і старшокласників зазначених умінь сприяє пробудженню інтересу до вдосконалення виховних можливостей наявних сімейних традицій, збагачення практичного досвіду, озброєння необхідними навичками й активізації творчої діяльності з використання сімейних традицій у формуванні моральних цінностей молоді юнацького віку.

Таким чином, проведений нами теоретичний аналіз свідчить про те, що у формуванні моральних цінностей старшокласників засобами сімейних традицій важливу роль відіграють педагогічні умови, спрямовані на набуття знань, умінь і навичок батьків та учнів старших класів з використання традицій у вказаному процесі, спираючись на наукову, соціальну і культурологічну інформацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (проект) // Мін. освіт. України, Академ. пед. наук України. – К., 2001. – 16 с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія та методика виховання: Навчальний посібник.–К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
3. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – 2-е изд. –Л.: Издательство Ленинградского университета, 1988. – 560 с.
4. Кунц О. Р. 100 советов родителям, или нравственные проблемы семейного воспитания. Уфа: Госкомиздат БАССР, 1991. – 126 с.

УДК 37.013

А. В. Галімов

ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ

Аналіз результатів експериментальної роботи свідчить про те, що процес підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом в сучасних умовах з боку офіцерів виховних структур, командирів підрозділів курсантів НАДПС ім. Б. Хмельницького немає чіткого, доведеного, систематичного характеру. Поряд із незначним зростанням кількості заходів виховної роботи, що спрямовані на розвиток у курсантів інтересу до виховної роботи з особовим складом, спостерігалось досить суттєве зменшення кількості заходів щодо активізації підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом та вдосконалення якості зазначеного процесу. Серед основних недоліків, було визначено:

- недостатнє приділення уваги заходам виховної роботи, які безпосередньо впливають на розвиток підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом;

- у плануючих документах не видно чіткої спрямованості на розвиток у курсантів педагогічних якостей;

- за деякими напрямками виховної роботи (естетичний, фізичний, екологічний) із боку виховних структур не робиться належних спроб вплинути на розвиток майбутніх офіцерів-прикордонників як військових педагогів.

Метою статті є обґрунтування етапів організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом.

Аналіз дисертаційних досліджень свідчить, що велика кількість дослідників присвятили свої наукові роботи вдосконаленню підготовки майбутніх офіцерів в умовах прикордонного вищого військового навчального закладу (ВВНЗ).

Проблема вдосконалення навчально-виховного процесу курсантів у прикордонному ВВНЗ розглядалась у роботах В.О. Балашова, В. І. Вдовюка, С.М. Гречка, Д.В. Іщенко, В.І. Шевчук, В. А Чернявського. Проте, вирішення проблеми створення систематизованих заходів організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом не було предметом спеціального дослідження.

За пропозиціями дослідника процес підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом починався вже у першому семестрі навчання курсантів ввідною частиною програми педагогічного забезпечення. За характером і змістом діяльності офіцерського та курсантського складу НАДПСУ цей етап одержав назву – орієнтований.

Мета роботи офіцерського складу на даному етапі полягає в створенні у курсантів початкового інтересу до виховної діяльності, формуванні у першокурсників позитивної установки на необхідність спеціальної до неї підготовки. Досягнення даної мети є важливим, тому що інтерес породжує схильність або переходить у неї, а схильність, як виборча спрямованість індивіда на певну діяльність, спонукаючи нею займатися, розвивається у поєднанні з відповідними здібностями, у нашому випадку – виховними [1].

Для реалізації зазначеної мети викладачі кафедр педагогіки та психології, соціально-економічних дисциплін, відділу виховної роботи, групи професійно-психологічного відбору академії на двох лекційних заняттях (4 години навчального часу) знайомили курсантів із теорією і практикою виховної діяльності молодих офіцерів-випускників НАДПСУ. Вони докладно роз'ясняли зміст загальних кваліфікаційних вимог до випускників, особливо тієї частини, яка має відношення до підготовки курсантів у якості вихователів військовослужбовців. Курсантів знайомили з основними видами діяльності офіцерів при виконанні ними виховних функцій, із педагогічними навичками й уміннями, із типовими педагогічними завданнями, які вирішує начальник прикордонної застави та його заступники щодня, щотижня і щомісяця.

Використовуючи матеріали з військ і власні спостереження, керівники занять аналізували позитивні сторони та негативні моменти, що виникають у випускників НАДПСУ в процесі виховної роботи з військовослужбовцями. Тут же розглядалися ключові питання військово-педагогічної підготовки курсантів в академії: її мета і завдання, зміст та особливості, методи, форми і засоби, критерії та показники оцінки, очікувані результати.

Крім проведення аудиторних навчальних занять, курсанти протягом 6 годин знайомилися з виховною діяльністю офіцерів, зокрема командирів навчальних підрозділів. Першокурсники побували на заняттях із гуманітарної підготовки в групі військовослужбовців строкової служби. Командири підрозділів забезпечення познайомили першокурсників із характеристикою особового складу, розповіли про зміст своєї роботи з навчання та виховання військовослужбовців.

Крім ознайомлення курсантів із діяльністю офіцерів з навчання та виховання підлеглих, на перших же заняттях курсантам були визначені конкретні навчальні завдання з підготовки до педагогічної діяльності: список психолого-педагогічної літератури для самостійного вивчення; створення та ведення особистого словника-довідника основних термінів і понять із загальної та військової психології і педагогіки; створення та ведення щоденників психолого-педагогічних спостережень.

Робота з орієнтації курсантів у виховній діяльності офіцерів, викликання в них інтересу до її оволодіння були продовжені і на початку другого семестру навчання. Цикл знайомства курсантів з навчально-виховною діяльністю командира взводу та процесом підготовки до неї знову повторився на лекційному (2 години) і практичному (4 години)

заняттях. На практичні заняття в навчальні групи курсантів були запрошені офіцери-випускники НАДПСУ, які проходять службу в академії.

Повторне вивчення передбачало більш поглиблене роз'яснення та розуміння теоретичних основ виховної діяльності на базі тих знань, що з'явилися в курсантів за час навчання у НАДПСУ. Домагаючись закріплення існуючих знань про педагогічну діяльність, викладачі орієнтувалися на розвиток педагогічного мислення курсантів, закріплення інтересу до навчання і виховання військовослужбовців, на активність курсантів у підготовці до виховної роботи. Крім цього, вони здійснювали індивідуальну допомогу курсантам, залучали їх до здійснення військово-наукової роботи, контролювали виконання ними навчальних завдань, визначали нові.

Як показали спостереження, опитування викладачів і курсантів, проведені після перших занять, заходи щодо ознайомлення першокурсників із майбутньою виховною діяльністю випускників уже на початковому етапі навчання мали важливе значення. Первинне ознайомлення курсантів із теорією та практикою виховної діяльності офіцерів у період їх адаптації до умов життєдіяльності у НАДПСУ є важливим тому, що воно дозволяє уникнути багатьох помилок у формуванні особистості курсанта в якості військового педагога. Одна з них пов'язана з тим, що, як доведено вченими-психологами, становлення світогляду особистості, яке відбувається на неповній орієнтованій основі, носить у багатьох випадках емпіричний характер, веде до утворення повсякденних переконань без їх відповідного теоретичного осмислення [2].

Отже, на орієнтованому етапі педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом курсанти знайомилися з педагогічною діяльністю офіцера і, зокрема, випускника військово-навчального закладу, а також зі змістом та організацією підготовки до неї в стінах академії. Початкові відомості про майбутню педагогічну діяльність, як показали спостереження, почали формувати у курсантів інтерес до вивчення психології та педагогіки, до навчання і виховання підлеглих, бажання цілеспрямовано готуватися до виховної роботи з військовослужбовцями.

Основною метою програми педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом на другому етапі є діагностування існуючих у курсантів психолого-педагогічних знань, наявності навичок і вмінь, педагогічних здібностей, спрямованості до педагогічної діяльності.

Як відомо, процес та результат будь-якої праці, у тому числі й педагогічної, можна побачити та оцінити, запропонувавши курсантам здійснення хоча б елементарних педагогічних дій. Тому курсантам під час планового навчального процесу, а також при організації різних заходів виховного характеру в підрозділах пропонувалося виконувати багато чого з того, що вони повинні будуть робити у військах як вихователі. Курсанти пробували свої сили в підготовці та проведенні різних видів інформування, бесід, інструктажів, складанні конспектів навчальних занять з деяких навчальних дисциплін.

Курсанти самі контролювали та оцінювали відповіді товаришів, виконання ними нормативів, вправ, завдань і т. п. Вони готували та проводили службові наради, збори військовослужбовців, підведення результатів навчання і служби, ушановування передовиків, спортивні заходи та заходи культури і дозвілля.

Важливим засобом педагогічного діагностування курсантів на фахову придатність до майбутньої виховної діяльності є призначення кожного вихованця терміном на 2–3 тижні для виконання обов'язків на посаді командира відділення або заступника командира курсантського підрозділу. Курсанти по черзі, згідно з графіком, під наглядом офіцерів самостійно виконували обов'язки молодших командирів.

Очевидно, що за характером діяльності курсантів і педагогічного колективу академії даний етап можна назвати спробно-діагностичним, оскільки перші пробують свої сили та здібності в педагогічній праці, а другі, допомагаючи і контролюючи, діагностують рівень розвитку курсантів, як вихователів. Слід підкреслити важливе значення фіксації викладачами, командирами, самими курсантами, існуючого рівня їхніх педагогічних

здібностей, навичок і вмінь, якостей особистості. У подальшому цей рівень був вихідним моментом у складному та тривалому процесі розвитку кожного курсанта як вихователя військовослужбовців.

На третьому етапі курсанти приступили до вивчення навчального предмета “Педагогіка і психологія”. Планові навчальні заняття за курсом склали наступний етап програми педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом. Ураховуючи важливість оволодіння психолого-педагогічними знаннями як основою майбутньої педагогічної діяльності офіцера, даний етап одержав назву – основний.

Його мета полягала в тому, щоб сформувати систему психолого-педагогічних знань, на базі яких здійснювати подальший розвиток педагогічних навичок і умінь, педагогічної спрямованості особистості кожного курсанта.

Курсанти відповідно до навчального плану опановували предметом “Педагогіка і психологія”. Знову, але вже на більш високому рівні науковості, складності і новизни, викладачі знайомили курсантів із теоретичними положеннями про педагогічну діяльність офіцерів, підготовку до її здійснення. На лекційних заняттях теоретичні проблеми психології та педагогіки розглядалися в тісному зв’язку з військовою практикою, у методиці викладання використовувалися проблемні питання, відеоматеріали, матеріали про діяльність офіцерських кадрів у сучасних умовах. Основна частина навчального часу, відведеного на семінарські та практичні заняття, була використана для формування і розвитку в курсантів педагогічних навичок та умінь вирішення різних (дидактичні і виховні, індивідуальні та колективні, діагностичні і прогностичні та ін.) педагогічних задач військової практики.

Варто підкреслити, що спираючись на існуючі психолого-педагогічні та інші людинознавські знання, досвід службової, навчальної та педагогічної діяльності, з курсантами вирішувалися як типові, так і нестандартні, творчі педагогічні задачі. Особлива увага зверталася на навчання курсантів таким евристичним прийомом вирішення, як узагальнення або конкретизація задачі, формулювання оберненої задачі, критика очевидних рішень, прямування від кінця до початку, зближення даних і мети, розгляд умов задачі з різних сторін, висунання будь-яких ідей. При цьому викладачі спиралися на висновки спеціальних досліджень, які доказують, що оволодіння евристичними прийомами вирішення задач більше сприяє успішному навчанню їхнього вирішення, ніж просто тренування у вирішенні задач при проблемному навчанні.

Вивчення курсу “Психологія і педагогіка” відповідно до навчального плану академії завершувалося іспитом. Ця контрольна форма навчання мала важливе значення, тому що вона підводила проміжний результат підготовленості курсантів до майбутньої виховної діяльності. В екзаменаційні білети з курсу були включені два теоретичних питання та вирішення педагогічної задачі.

Являючись логічним продовженням безперервного вирішення різних педагогічних задач у навчальному процесі та повсякденній життєдіяльності курсантів, екзаменаційні задачі мали якісну своєрідність. По-перше, вони відрізнялися достатньою для курсантів складністю; по-друге, їхній зміст передбачав декілька варіантів рішень; по-третє, вони носили комплексний характер, що дозволяє перевірити та оцінити сформованість у курсантів, відразу декількох педагогічних навичок і вмінь.

Оцінюючи прийоми та засоби, результати вирішення таких задач курсантами, викладачі тим самим робили висновки про сформованість і розвиненість у курсантів тих або інших педагогічних навичок та вмінь на базі психолого-педагогічних знань, про ступінь оволодіння ними педагогічними діями, основами виховної діяльності офіцерів. Але це зовнішня, очевидна сторона результату навчання та у цілому педагогічної підготовки. Викладачі помічали і фіксували те, що прийнято називати змінами внутрішнього плану людини: інтерес курсантів до психолого-педагогічних знань, їхня мотивація та спрямованість на педагогічну діяльність офіцера, наявність і ступінь розвитку педагогічних якостей особистості та ін. Усе це в сукупності дозволяло оцінювати рівень підготовленості курсантів

до здійснення виховної діяльності у військах на конкретному етапі. Проте, викладачі враховували і те, що дані оцінки виступають у вигляді прогнозованого результату. Їхня обґрунтованість і правильність перевірялася під час військового стажування курсантів.

Основний етап програми педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом займав ключове місце в підготовці курсантів у силу декількох обставин.

По-перше, на цьому етапі курсанти опановували системою психолого-педагогічного знання – основою їх майбутньої виховної діяльності.

По-друге, вирішення ними педагогічних задач на основі знань ставало більш осмисленим, обґрунтованим і всебічним.

По-третє, під керівництвом викладачів у курсантів в навчально-виховному процесі ВВНЗ формувалися та розвивалися різні навички й уміння виховної діяльності.

По-четверте, на іспиті з курсу в результаті вирішення критеріальних задач курсанти вперше одержували оцінку своєї підготовленості до роботи з навчання і виховання військовослужбовців, що певним чином впливало на їхнє ставлення до подальшого навчання, військово-педагогічної підготовки та педагогічного самовдосконалення.

На четвертому етапі починався новий період, який одержав назву – етап закріплення. Головна його особливість полягала в тому, що курсанти вже на основі певної системи психолого-педагогічного знання, теоретико-практичного уявлення про педагогічну діяльність офіцерів у військах, апробуючи на практиці свої педагогічні навички та вміння, самостійно виконували роботу з навчання і виховання військовослужбовців. Але досягнуте на даний момент не є остаточно сформованим, воно рухоме та мінливе. Тому метою чергового етапу технології було нарощування і закріплення психолого-педагогічних знань, навичок та вмінь, подальший розвиток педагогічних якостей і здібностей курсантів.

Крім поглиблення та закріплення знань, необхідних для педагогічної діяльності у військах, а також знань про саму діяльність, на етапі закріплення курсанти продовжували здійснювати педагогічну практику. Вони готували і проводили освітньо-виховні заходи у своїх підрозділах, із курсантами молодших курсів, абітурієнтами, військовослужбовцями підрозділу забезпечення навчального процесу.

На п'ятому курсі проводиться заключний етап педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом. Його метою є навчання курсантів виконанню реальної педагогічної діяльності за посадовим призначенням випускника ВВНЗ. Особливістю підготовки курсантів, до виховної діяльності на даному етапі є те, що він носить переважно практичний характер.

Завершальним етапом педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом є підсумкова атестація, метою якої є визначення результатів підготовки курсантів на предмет їхньої готовності до виховної діяльності за посадовим призначенням випускника академії. Комісія з членів постійного складу НАДПСУ, які брали безпосередню участь у підготовці курсантів на різних курсах навчання, аналізувала проміжні результати підготовки до виховної роботи з особовим складом й оцінювала кожного випускника як педагога. Насамперед до уваги бралися такі показники, як практична діяльність курсантів на стажуванні, успішність за основними предметами навчання, думки провідних викладачів, командирів підрозділів. У результаті здійснення заключного етапу в комісії повинно скластися чітке уявлення про сильні та слабкі сторони підготовки, а також про реальну готовність випускників до виховної діяльності. Під час атестування використовувались різні засоби морального і матеріального стимулювання випускників, які досягали кращих результатів (присвоєння військових звань на ступінь вище, при призначенні на посаду враховувалось побажання випускника, дозвіл на навчання в ад'юнктурі та ін.).

У проведеному дослідженні реалізація заходів педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом в повному обсязі в

умовах ВВНЗ була ускладнена тим, що її впровадження потребує змістовних і організаційних змін в навчально-виховному процесі військово-навчального закладу.

Таким чином, організаційно-педагогічне забезпечення процесу підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом включає п'ять етапів, які відповідають курсам навчання в ВВНЗ. Воно включає формування і розвиток навичок та вмінь виховної діяльності за посадовим призначенням за допомогою вирішення різних педагогічних задач. Технологічність організаційно-педагогічного забезпечення досягається за рахунок дотримання вимог безперервності, послідовності, поступового переходу від простого до складного, своєчасного діагностування, прогнозування, контролю, корекції й оцінки процесу оволодіння курсантами виховною діяльністю.

Напрямами подальших досліджень було сплановано: визначення вихідного рівня підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом при проведенні констатуючого експерименту; визначення змісту професійно-педагогічної концепції підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: Учебное пособие. – М., 1946. – С. 63.
2. Залесский Г.Е. Психология мировоззрения и убеждений личности. – М., 1994. – С. 132.

УДК 351: 355: 37

І. О. Грязнов

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У процесі виховної роботи в ДПС України розв'язуються два тісно між собою пов'язані завдання морального виховання. Одним з них є формування у військовослужбовців правильних уявлень про норми та правила моральної поведінки, а другим – виховання внутрішньої потреби в їх дотриманні і виконанні. Військовослужбовець може бути досконалим фахівцем, а рівень його моральної вихованості низьким. Наявність такого командира на чолі військового колективу може негативно вплинути на його підлеглих зокрема, та все військово-соціальне середовище взагалі.

У наукових працях військових вчених моральне виховання розглядалось переважно при вивченні загальних проблем виховання військовослужбовців (Катковський А. В., Колодій І. С., Темко Г. Д. та інші), виховання та самовиховання курсантів ВВНЗ (Коцера Д. М., Кудінов Ю. В., Семенов Ю. М., Юрчук Ю. Г., Фігура О. В., Шевчук В. І. та інші). Разом з тим, як показав аналіз наукових джерел, окремо проблема морального виховання у військових колективах прикордонників не досліджувалась.

Метою статті є визначення особливостей морального виховання у військових колективах ДПС України.

Моральне виховання здійснюється на національному ґрунті шляхом засвоєння моральних норм та традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей [1: 216]. Метою морального виховання є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній бойовій діяльності [2: 165].

У проведеному дослідженні визначено протиріччя, які існують у процесі морального виховання військовослужбовців, а саме: між вимогами суспільства і потребою самої особистості у самореалізації та розвитку з одного боку, і відповідними обмеженнями цього розвитку з іншого; між загальною мораллю і конкретною; між статутними нормами поведінки та почуттями військовослужбовця.